

UYGUN, Selçuk.

**Tanıkları Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları
(İlköğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri)**

**Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2007, 221 s.
ISBN 975-11-2717-3**

Aziz KILINÇ¹

Türk eğitim tarihi, öğretmen yetiştirme konusunda zengin bir birikime sahiptir. Ülkemizde tarihsel süreç içinde çeşitli öğretmen yetiştirme modelleri denenmiş ve uygulanmıştır. 1940 – 1954 yılları arasında ilköğretime yaygın olarak iki kaynaktan öğretmen yetişmiştir. Bunlar ilköğretmen okulları ve köy enstitüleri modelleridir.

İlköğretmen okullarının kuruluşu Tanzimat Dönemine rastlar. İlk olarak 16 Mart 1848’de İstanbul’da açılan Dârulmuallimîn adındaki okul, esas Rüşdiye okullarına öğretmen yetiştirmiştir. Bu okul Türk eğitim tarihinde öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan ilk çağdaş anlamdaki okuldur. Medrese geleneği dışında yeni tip (muallim tipi) öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan bu okuldan yetişen bazı öğretmenler, sıbyan ya da daha sonraki yıllarda iptidai olarak anılan bugünkü ilkokul düzeyindeki okullarda da görev almışlardır. Daha sonraki yıllarda doğrudan ilköğretime öğretmen yetiştirmek için 15 Kasım 1868’de Dârulmuallimîn-i Sıbyan açılmıştır. İlköğretmen okulları ilk açılışlarından günümüze kadar gelişerek Anadolu Öğretmen Liseleri olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Günümüzde Anadolu Öğretmen Liseleri, öğretmen yetiştiren Eğitim Fakülteleri için öğrenci hazırlayan meslek liseleri statüsündedir.

1930’lu yılların sonlarında ilköğretmen okulu modelinin yanında köylerin ihtiyacı olan öğretmen ve diğer meslek elemanlarını yetiştirmek için farklı bir okul modeli arayışına gidilmiştir. Bu model, Köy Enstitüleri adıyla 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı kanunla resmî bir hüviyet kazanmıştır. 1940’lı yıllarda popüler olan bu okullar, çeşitli tartışmaları da beraberinde

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. E-posta: akilinc@comu.edu.tr

getirmiştir. Bu tartışmaların etkisi ve daha başka nedenlerle köy enstitüleri 27 Ocak 1954'te 6234 sayılı yasa ile ilköğretmen okullarıyla birleştirilmişlerdir. Başka bir deyişle köy enstitüleri, ilköğretmen okulu modeline dönüştürülmüştür. Ancak tartışmalar hâla bitmemiştir. Son yıllarda köy enstitülerinin kuruluş günü olarak bilinen 17 Nisan günleri, özellikle enstitülü öğretmenler tarafından coşkuyla kutlanmaktadır. Bu kurumların eğitim tarihimizdeki yeri değişik vesilelerle tartışılmaya devam etmektedir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Selçuk Uygun tarafından yazılan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan “Tanıkların Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları (İlköğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri) adlı bu çalışmada, 1940’lı yıllarda iki farklı okul modelinden yetişen öğretmenlerin tanıklıklarına başvurularak ilköğretmen okulları ve köy enstitüleri modelleri incelenmiştir.

Öğretmen yetiştirme konusunda birçok çalışmalar söz konusudur (Akyüz 1978, Duman 1991, Öztürk, 2005). Uygun’un bu çalışması, bugüne kadar yapılmış olan çalışmaların gerek araştırma sistematığı veya yöntemi, gerekse konuyu ele alış biçimleri ve yararlandıkları kaynakların kullanımı bakımından farklıdır. Çalışmada sözlü tanıkların anlatılarına dayalı sözlü tarih yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca aynı dönemde aynı eğitim düzeyine (ilkokullara) iki farklı okul modelinden yetişen öğretmenlerin anlatılarının bir arada kullanılması, iki farklı okul modelini öğrenci profili, öğretim programı ve öğretmen yetiştirme sorunları bağlamında bir karşılaştırma olanağı tanımaktadır.

Kitabın esin kaynağı yazarın doktora çalışmasıdır (Uygun 2003). Ancak eser, yazarın yapmış olduğu doktora çalışmasının bir bölümünün yeniden gözden geçirilmiş halidir. Bu özellikleri yönüyle kitap bilimsel ve sistemli bir çalışmanın ürünüdür.

Kitapta yakın geçmişimizde var olan öğretmen okulları, bütüncül bir yaklaşımla sözlü anlatılar ve yazılı ve kaynaklar bir arada kullanılarak okul yaşantısı bağlamında irdelenmiştir. Başka bir deyişle, öğretmen okulları toplumsal tarih anlayışına göre ele alınıp incelenmiştir.

Kitap, bir dönemi ve bu dönemin eğitim ve öğretmen yetiştirme sistemini hiçbir ideolojik kaygı taşımaksızın anlama çabası içinde kaleme alınmıştır. Kitaba konu olan dönem, aynı zamanda kritik bir geçiş dönemidir. Tek parti iktidarından çok partili siyasî hayata geçişte, eğitime ve öğretmen yetiştirmeye yönelik çabalar ilgi çekicidir. Öğretmen yetiştirme politika ve uygulamalarının geliştirilmesinde geniş bir perspektif sağlayan kitap, öğretmen eğitim-öğretim süreçlerine da kaynaklık edebilecek bulgulara sahiptir.

Kitap giriş ve sonuç bölümleri dâhil beş bölümden oluşmaktadır. Ön söz ve Giriş bölümünde çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiş, amacı ve önemi üzerinde durulmuştur. Burada ilköğretime öğretmen yetiştirmenin tarihsel gelişimi ve sorunları tartışılmış ve çalışmanın amacı, hiçbir önyargı ve

ideolojik bir baskı altında kalmaksızın 1940'lı yıllardaki öğretmen yetiştirme sistemini anlama çabası olarak ifade edilmiştir. Çalışma, bugünkü öğretmen yetiştirme sorunlarını doğru anlayabilmek ve geleceğin öğretmenini yetiştiren kurumların plânlamasını yapabilmek için geçmiş deneyim ve tecrübelerden dersler çıkarılması gerektiğinden hareketle önemli görülmüştür.

Kitabın birinci bölümünde sözlü tarih çalışmaları ve sözlü tarih yöntemine yer verilmiştir. Sözlü tarih, nitel araştırmalar içerisinde son yıllarda popüler olan bir araştırma disiplindir. Daha çok yakın zamanı araştıran bilimsel bir yöntem ve teknik olarak da görülebilir. Kitabın yazarı ilköğretmen okulu ve köy enstitülerinden mezun yaşlı öğretmenlerle ses kaydının olduğu yüz yüze görüşme yöntemi kullanmıştır. Bu görüşmeleri analiz ve sentezden geçirerek bazı bulgulara ulaşmıştır. Sözlü tarih görüşme süreci bu bölümde ayrıntılı bir şekilde betimlenerek geçerlik ve güvenilirlik konusunda da bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu tür görüşmelerde nostaljik bir etkinin araştırma bulgularını etkilediği sonucuna ulaşılmış, ancak araştırmacı, bu etkiyi göz ardı etmemekle birlikte bu tür araştırma yöntemleriyle yapılan araştırmalarda konuyla ilgili zengin, anlamlı, geçerli ve öze dönük bulgulara ulaşabileceği sonucuna varmıştır.

II. Bölümde, görüşülen öğretmen sözlü tanıklarla ilgili betimsel bilgilere yer verilmiştir. Nitel araştırmalarda araştırma sürecine dâhil olanlar, araştırmanın bir nesnesi değil aynı zamanda araştırmanın bir öznesidir. Onun için veri kaynaklarının da betimlenmesi kaçınılmazdır. Bu bölümde aynı zamanda öğretmen okullarının öğrenci kaynakları konusunda da önemli bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmen okullarını tercih eden çocukların ailelerinin sosyoekonomik özellikleri genelde düşüktür.

III. Bölümde, sözlü tanıkların anlatılarına dayalı olarak ilköğretmen okulları ve köy enstitülerinin öğrenci kaynağı, bu kurumlara giriş koşulları, öğretmen yetiştiren bu kurumların programları, öğretim etkinlikleri, okul atmosferi (iklimi), öğretmen nitelikleri, fiziksel koşulları, öğretmenlik uygulamaları, politik gelişim süreçleri ele alınmış ve incelenmiştir. Bu bölümdeki bulgular, öğretmen yetiştirme sisteminde karşılaşılabilecek olası sorunları ve öğretmen yetiştirme sürecinde izlenmesi gereken etkinlikler konusunda çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur. Örneğin, öğretmen yetiştirme politika ve uygulamalarından günlük siyasetten uzak karar ve süreçlerin izlenmesi gerektiği köy enstitüleri örneğinde somut ve anlaşılır bir şekilde ortaya konmuştur.

Kitabın son bölümü “sonuç ve değerlendirme” bölümüdür. Yazar burada ulaştığı sonuçları, günümüzle de ilişkilendirerek bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.

Geniş bir kaynakçaya sahip olan kitapta sözlü anlatı ve yerli kaynakların yanı sıra yabancı kaynaklarda kullanılmıştır. Özellikle “sözlü tarih yöntemi”ne ilişkin kaynaklar, yabancı kaynaklardır.

Kitabın kurgusu, okuyucuyu sıkmayacak şekilde düzenlenmiştir. Kitaptaki orijinal resimler, doğrudan anlatılar ve sözlü tanıkların biyografileri ayrı bir zenginlik olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kitabın sonunda sözlü tanık indeksine yer verilmesi, anlatıları bütüncül bir yaklaşımla okumaya ve yorumlamaya olanak tanımaktadır.

Yapılan araştırma ve çalışmaların alanda bulunan kaynak eksiklerinin giderilmesindeki faydası tartışılmaz. Kitap, bir Türk eğitim tarihi çalışması olarak alanda hem yöntem, hem de içerik bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yakın geçmişimizde uygulanan iki farklı öğretmen yetiştirme modelinde öğrenci seçimi, öğretim programları, öğretim yöntem ve teknikleri, okul atmosferi, vb. özellikler hakkında öğretmen yetiştirme sorunları bağlamında elde edilen bulgulardan günümüz ve gelecek için çıkarılabilecek önemli dersler vardır. Bu yönüyle kitabın öğretmen yetiştiren kurumlar üzerine araştırma yapanlara, bu alanda düşünce ve politika üretenlere ve öğretmen adaylarına faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1978). **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**. Ankara: Doğan Basımevi.
- Duman, T. (1991). **Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi)**. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Öztük, C. (2005). **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uygun, S. (2003). **Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Bir Sözlü Tarih Araştırması**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.